

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI

KHOA VĂN HÓA HỌC

PHONG TỤC TANG MA CỦA NGƯỜI CÔNG GIÁO

(NGHIÊN CỨU TRƯỜNG HỢP

GIÁO XỨ TRUNG ĐÔNG – NINH BÌNH)

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP ĐẠI HỌC

Sinh viên thực hiện: Trần Thị Loan

Người hướng dẫn khoa học: T.s: Phạm Thị Thu Hương

HÀ NỘI – 2015

LỜI CẢM ƠN

Trên hành trình học hỏi và khám phá nguồn tri thức phong phú, thầy cô, bạn bè luôn là những người đồng hành tri kỷ. Để hoàn thành khóa luận “*Phong tục tang ma của người Công giáo (nghiên cứu trường hợp giáo xứ Trung Đồng – Ninh Bình)*”.

Trước tiên, tôi bày tỏ lòng biết ơn chân thành và sâu sắc nhất đến TS. Phạm Thị Thu Hương là giảng viên trực tiếp hướng dẫn, đã tận tâm, nhiệt tình hướng dẫn tôi trong suốt quá trình xây dựng và hoàn thiện khóa luận này.

Trân trọng cảm ơn Ban chủ nhiệm khoa và các giảng viên khoa Văn hóa học, trường Đại học Văn hóa Hà Nội đã giúp đỡ và tạo điều kiện tốt nhất cho tôi học tập trong suốt 4 năm ngồi trên ghế giảng đường.

Đồng thời tôi cũng gửi lời cảm ơn chân thành nhất đến quý linh mục, quý ban hành giáo, giáo dân giáo xứ Trung Đồng - Ninh Bình đã rất nhiệt tâm giúp đỡ tôi trong thời gian tôi nghiên cứu tại đây để có những tư liệu quý giá hoàn thành khóa luận.

Xin bày tỏ lòng tri ân đối với gia đình, bạn bè và người thân đã luôn sát cánh bên tôi trong quá trình học tập và thực hiện đề tài.

Dù đã rất cố gắng nhưng khóa luận không tránh khỏi những thiếu sót. Rất mong có được những đóng góp xây dựng từ thầy cô và các bạn.

Tôi xin chân thành tri ân!

Hà Nội, tháng 5 năm 2015

Sinh viên

Trần Thị Loan

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ CÔNG GIÁO VÀ GIÁO XỨ TRUNG ĐÔNG – NINH BÌNH	11
1.1. Một vài nét về Công giáo	11
1.1.1. Lịch sử hình thành và phát triển của Công giáo.....	11
1.1.2. Quá trình du nhập và phát triển Công giáo ở Việt Nam.....	14
1.2. Khái quát về giáo xứ Trung Đông – Ninh Bình	20
1.2.1. Lịch sử hình thành giáo xứ.....	20
1.2.2. Hoạt động kinh tế, đặc điểm văn hóa – xã hội, tổ chức và sinh hoạt tôn giáo tại giáo xứ.....	22
Chương 2: TANG MA CỦA NGƯỜI CÔNG GIÁO Ở GIÁO XỨ TRUNG ĐÔNG – TỪ QUAN NIỆM ĐẾN NGHI THỨC TANG LỄ	33
2.1. Quan niệm về linh hồn và cái chết của người Công giáo	33
2.1.1. Quan niệm về linh hồn của người Công giáo.....	33
2.1.2. Quan niệm cái chết của người Công giáo.....	35
2.2. Các phong tục tang lễ ở giáo xứ Trung Đông	36
2.2.1. Những nghi lễ trước khi chôn cất người chết.....	37
2.2.2. Những nghi lễ sau khi chôn cất.....	42
2.3. So sánh tang ma người theo Công giáo và không theo Công giáo .	46
2.3.1. Những điểm tương đồng.....	46
2.3.2. Những điểm khác biệt.....	47
Chương 3: XU HƯỚNG BIẾN ĐỔI TRONG PHONG TỤC TANG MA CỦA NGƯỜI CÔNG GIÁO Ở GIÁO XỨ TRUNG ĐÔNG – NINH BÌNH VÀ MỘT SỐ VẤN ĐỀ ĐẶT RA	62
3.1. Xu hướng biến đổi trong phong tục tang ma của người Công giáo ở giáo xứ	62
3.2. Nguyên nhân của sự biến đổi	67

3.2.1. Sự nhập thể của Công giáo	67
3.2.2. Sự thay đổi hoạt động kinh tế – xã hội	72
3.2.3. Tác động của chính sách Nhà nước	75
3.3. Một số vấn đề đặt ra	77
3.3.1. Định hướng đúng đắn trong hoạt động thờ cúng Tổ tiên của người Công giáo	77
3.3.2. Một số khuyến nghị trong hoạt động thờ cúng Tổ tiên của người Công giáo tại giáo xứ hiện nay	80
KẾT LUẬN.....	84
TÀI LIỆU THAM KHẢO	87
PHỤ LỤC.....	90

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

Đạo lý “uống nước nhớ nguồn” từ xa xưa cho tới nay cho vẫn được xem là nghĩa cử tốt đẹp của dân tộc Việt Nam. Một trong những đạo lý tốt đẹp đó là tấm lòng hiếu thảo của con cháu đối với các đấng bậc tổ tiên, ông bà, cha mẹ - người đã có công sinh thành, giáo dưỡng. Đối với người Việt Nam, nghĩa cử “báo hiếu Tổ tiên” của con cháu không chỉ được thể hiện khi các bậc sinh thành còn tại thế mà cả lúc họ đã khuất núi. Ngày nay, vấn đề thờ cúng Tổ tiên của người Việt Nam vẫn được xem là mỹ tục, là đạo lý sống, đạo lý làm người.

Nghi lễ tang ma là một trong những lễ nghi bày tỏ tâm tình kính nhớ Tổ tiên, thể hiện tấm lòng “đền ơn, đáp nghĩa” của con cháu đối với tổ tiên khi họ đã qua đời. Đây là một lễ nghi hết sức quan trọng theo quan niệm của người Á Đông nói chung và người Việt Nam nói riêng. Chính vì quan niệm “sinh ký tử quy” (sống gửi thác về): sống trên trần gian chỉ là cõi sống tạm, chết mới là đi về cõi vĩnh hằng, nên người Việt Nam rất chú trọng đến việc lo tang lễ cho tổ tiên, người thân đã qua đời, nghi lễ như một sự chuẩn bị, một cuộc đưa tiễn người qua đời về thế giới bên kia. Đó là một công việc bắt buộc phải làm và cũng là trách nhiệm, bổn phận của con cái báo hiếu các đấng bậc Tổ tiên.

Trải qua thời gian, không gian địa lý, lịch sử, kinh tế - văn hoá – xã hội, tôn giáo mà mỗi cộng đồng sáng tạo cho mình những nét văn hoá độc đáo, mang tính đặc thù, đổi thay theo thời đại, theo sự biến động của xã hội. Đối với người Việt theo Công giáo cũng vậy, ngoài việc bảo lưu những nghi thức truyền thống, họ còn được tiếp nhận tư tưởng, giáo lý của Công giáo và điều này cũng tác động đến nếp nghĩ, cách hành xử của họ. Do vậy, họ vừa mang trong mình nét tính cách của người Việt, vừa chịu tác động của Công giáo, cụ

thể, nó được thể hiện qua các lễ nghi sinh hoạt tôn giáo, qua các nghi lễ vòng đời như nhập đạo, hôn lễ, tang lễ.

Là một thành viên của làng đạo, tôi mong muốn được góp một phần công sức nhỏ bé của mình xây dựng làng. Vì vậy, tôi chọn "*Phong tục tang ma của người Công giáo*" (Nghiên cứu trường hợp giáo xứ Trung Đông – Ninh Bình) làm đề tài khóa luận chuyên ngành nghiên cứu văn hóa.

2. TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU

Vấn đề phong tục nghi lễ tang ma từ sớm đã có nhiều tác giả nghiên cứu, tiêu biểu phải kể đến tác phẩm "*Thọ mai gia lễ*" của Hồ Sĩ Tân (1690-1760), viết được cho là viết vào thời Lê, là tác phẩm nổi tiếng cho đến nay vẫn được mọi người biết đến và lấy đó làm chuẩn, theo đó mà tiến hành các nghi lễ tang ma. Cuốn sách này có thể coi là một tác phẩm chuẩn mực về gia lễ của nước ta, tùy vào từng hoàn cảnh khác nhau nhiều nhà không thực hiện đủ, nhưng cũng không ai làm khác.

Một số tác phẩm khác như: "*Đất lễ quê thới*" (phong tục Việt Nam) của Nhất Thanh (Vũ văn Khiêu), Nxb Văn hóa Thông tin Hà Nội, 2001. "*Phong tục hôn lễ, tang lễ, tế lễ Việt Nam*" của Nguyệt Hạ, Nxb Đà Nẵng, 2005. "*Phong tục cổ truyền người Việt*" của Thục Anh, Nxb Văn hóa Thông tin, 2007. "*Gia lễ xưa và nay*" của Phạm Côn Sơn, Nxb Thanh Niên, 1999". "*Một trăm điều nên biết về phong tục Việt Nam*" của Tân Việt, Nxb Văn hóa Dân tộc, Hà Nội, 2001. "*Tìm hiểu phong tục Việt Nam xưa và nay tục lệ cưới gả, tang ma của người Việt xưa*" của Phan Thuận Thảo, Nxb Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh, 2005. "*Việt Nam phong tục*" của Phan Kế Bính, Nxb thành phố Hồ Chí Minh, 2004... đều là những tác phẩm viết về phong tục Việt Nam, cũng đều nói về các nghi thức, quy trình của một đám tang giống như sách "*Thọ mai gia lễ*" đã đề cập đến bao gồm lâm chung, tiến hành tang lễ, lễ an táng,

các nghi lễ sau an táng và các nghi lễ trong thời kì tang chế. Các tác phẩm đó đơn thuần chỉ là ghi chép trình tự cấu trúc vận hành của một đám tang.

Vì đã trở thành như một khuôn mẫu được cộng đồng chấp nhận và làm theo nên cũng không được quan tâm nhiều và không có nhiều đề tài bàn về vấn đề này, mà chủ yếu là các đề tài tập trung nghiên cứu các vấn đề tang ma của cộng đồng dân tộc thiểu số như công trình *“Tìm hiểu tục tang ma của người Mường ở huyện Tân Lạc, tỉnh Hòa Bình”*, Khóa luận tốt nghiệp của Đinh Thị Trang (2013) trường Đại học Tây Bắc, đã chỉ ra những đặc trưng truyền thống và một số nét thay đổi hiện nay trong phong tục tang ma của người Mường ở huyện Tân Lạc. Hay công trình *“Nghi lễ tang ma của người Nùng huyện Bạch Thông tỉnh Bắc Kạn”*, Luận văn Thạc sĩ của Nguyễn Thị Ngân (2002) trường Đại học Văn hóa Hà Nội, cũng đã phác họa đầy đủ, chi tiết các nghi lễ tang ma của người Nùng huyện Bạch Thông...

Bên cạnh đó cũng có một số các bài viết về tang ma của người Công giáo như: *“Nghi thức tiến bộ trong tang lễ của người Công giáo Nam Định với việc thực hiện nếp sống văn hóa hiện nay”* của Trần Thị Hương Giang – Phòng Xây dựng nếp sống Văn hoá & Gia đình, trung tâm thông tin xúc tiến du lịch tỉnh Nam Định, 25/11/2013: đã chỉ ra được những hủ tục, nghi thức rườm rà trong lễ tang dần được xóa bỏ, thay thế bằng những hình thức phù hợp với yêu cầu phát triển của xã hội, đồng thời nêu ra những điểm chưa tích cực cần phải hạn chế trong nghi thức tang ma của người Công giáo ở Nam Định. Công trình *“Tìm hiểu nghi lễ tang ma của người Việt Công giáo đô thị hiện nay”* (Nghiên cứu trường hợp giáo xứ Minh Đức – giáo phận TPHCM) cũng đã chỉ ra được những đặc trưng cũng như những thay đổi trong nghi lễ tang ma của người Công giáo. Song, mới chỉ tập trung nghiên cứu ở đô thị hiện nay...

Có thể thấy hầu hết các công trình nghiên cứu trên, các tác giả đã đề cập đến các nghi thức tang ma của các tộc người, tôn giáo, nhưng cũng mới

chỉ là những nhận định khái quát, chưa có công trình nào đi sâu nghiên cứu về nghi lễ tang ma của người Việt tại giáo xứ Trung Đồng, Ninh Bình. Vì vậy, trên cơ sở kế thừa những thành tựu nghiên cứu của các học giả và các nhà nghiên cứu đi trước, với khả năng nghiên cứu của mình, tôi sẽ cố gắng đi sâu nghiên cứu và làm sáng tỏ các nghi thức, phong tục tang ma của người Công giáo ở giáo xứ Trung Đồng nói riêng và những đặc điểm riêng trong phong tục tang ma của người Công giáo nói chung.

3. MỤC ĐÍCH VÀ NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

3.1. Mục đích

Tìm hiểu các nghi thức, phong tục tang ma của người Công giáo ở giáo xứ Trung Đồng nói riêng, những đặc điểm riêng trong phong tục tang ma của người Công giáo nói chung và những biến đổi của nó trong giai đoạn hiện nay.

3.2. Nhiệm vụ

Để thực hiện được mục đích nghiên cứu trên, đề tài tiến hành thực hiện những nhiệm vụ sau:

- Nêu khái quát về Công giáo và giáo xứ Trung Đồng – Ninh Bình làm tiền đề.
- Tìm hiểu đặc trưng nghi lễ tang ma trong phạm vi giáo xứ Trung Đồng.
- So sánh giữa tang ma người theo Công giáo và người không theo Công giáo trong phạm vi làng đạo Trung Đồng để thấy được nét riêng của đám tang Công giáo nói chung, tại giáo xứ nói riêng.
- Chỉ ra những thay đổi trong các nghi lễ tang ma, tìm ra những nguyên nhân của sự thay đổi đó.
- Đưa ra những định hướng cũng như một số khuyến nghị trong hoạt động thờ cúng Tổ tiên của người Công giáo tại giáo xứ hiện nay nhằm phát huy những giá trị của văn hóa truyền thống.

4. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHẠM VI NGHIÊN CỨU

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng của khóa luận là nghi lễ tang ma của người Công giáo tại giáo xứ Trung Đồng.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

Đề tài nghiên cứu này giới hạn trong phạm vi là cộng đồng người Việt theo Công giáo tại giáo xứ Trung Đồng. Bên cạnh đó, đề tài có thể mở rộng phạm vi nghiên cứu để so sánh với một số cộng đồng dân cư khác (không theo Công giáo).

5. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Để thực hiện mục đích nghiên cứu đặt ra, đề tài sử dụng các phương pháp nghiên cứu:

Khảo sát - điền dã: là tiến hành những cuộc điều tra, khảo sát trong nghiên cứu khoa học. Đi điền dã để thu thập những tư liệu điều tra thực tế phục vụ cho đề tài của mình.

Quan sát-tham dự: là cách thức thu thập dữ liệu, thông tin rất cần thiết trong quá trình nghiên cứu, tìm hiểu nghi lễ tang ma ở một làng quê. Quan sát - tham dự là cách thức thu thập thông tin, đòi hỏi người nghiên cứu phải sống, làm việc nghiên cứu trong cộng đồng để có cảm nghiệm sâu sắc hơn về vấn đề mà nhà nghiên cứu quan tâm. Trong quá trình trưởng thành của mình, gắn bó với nơi “chôn rau cắt rốn” tôi đã rất quen thuộc với nếp sống sinh hoạt của cộng đồng giáo xứ Trung Đồng, đã từng tham dự rất nhiều đám tang nên có những trải nghiệm liên tục và sâu sắc điều đó giúp tôi có góc nhìn, cảm nhận, lí giải khách quan hơn về vấn đề.

Phỏng vấn sâu: Đây là kĩ thuật được áp dụng cùng với phương pháp quan sát – tham dự trong khi thu thập thông tin nghiên cứu. Phỏng vấn sâu là

phương pháp nghiên cứu định tính từ các thành viên trong cộng đồng bằng các cuộc đối thoại có chủ định với các thành viên trong cộng đồng, phương pháp này không chỉ giúp tôi quan sát, ghi nhận những sự kiện, thông tin nơi cộng đồng mà đặc biệt người phỏng vấn như được tham dự vào cuộc sống của thông tin viên thông qua việc lắng nghe, chia sẻ, ghi nhận những thông tin chân thành.

Phương pháp so sánh, đối chiếu: là phương pháp dùng hai hay nhiều các chỉnh thể so sánh với nhau để thấy điểm giống và khác nhau, tìm ra bản chất của sự vật, hiện tượng. Trong bài nghiên cứu tôi so sánh giữa tang ma người theo Công giáo và người không theo Công giáo trong phạm vi làng đạo Trung Đồng tìm ra được cái tương đồng và dị biệt trong quan niệm về hồn và sự tồn tại của hồn sau khi chết và hình thức thể hiện tâm lòng của người sống đối với người đã khuất cũng như trong một số nghi lễ cụ thể diễn ra của đám tang.

6. CẤU TRÚC CỦA ĐỀ TÀI

Chương 1: Khái quát về Công giáo và giáo xứ Trung Đồng – Ninh Bình

Chương 2: Tang ma của người Công giáo ở giáo xứ Trung Đồng - từ quan niệm đến nghi thức tang lễ

Chương 3: Những biến đổi trong phong tục tang ma của người Công giáo ở giáo xứ Trung Đồng – Ninh Bình và một số vấn đề đặt ra

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ giáo luật 1983 (1986), Điều 515, <http://www.catholic.org.tw/vntaiwan/giaoluat/giaoluat.htm>
2. Các giám mục Việt Nam (2005), *Các thư chung*, Nxb Tôn giáo, HN.
3. Cadière (1997), *Về văn hoá và tín ngưỡng truyền thống người Việt*, Nxb Văn hoá Thông tin, HN.
4. Đảng Cộng Sản Việt Nam (2007), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VIII*.
5. Đào Duy Anh (2000), *Việt Nam văn hoá sử cương*, Nxb Hội nhà văn, HN.
6. Đỗ Quang Hưng (1991), *Một số vấn đề lịch sử Thiên Chúa giáo ở Việt Nam*, ĐH Tổng hợp, HN.
7. Đỗ Quang Hưng (1999), *Thờ cúng tổ tiên trong lịch sử truyền giáo*. Tham luận tại Toạ đàm về Tôn kính tổ tiên, Huế.
8. Giáo Hội Công Giáo, *Các nghi thức*, Nxb Tôn giáo.
9. Giáo Hội Công Giáo (2003), *Kinh Thánh: Cựu ước và Tân ước*, Nxb Tôn giáo, HN.
10. Giáo phận Phát Diệm, *Kỷ yếu giáo xứ Trung Đồng – 65 năm thành lập (1933 -1998)*.
11. Gioan Phaolô II (2003), *Tông huấn đời sống gia đình*.
12. Hội đồng Giám mục Việt Nam, *Bốn mươi năm sau Vatican II nhìn lại*.
13. Hội đồng Giám mục Việt Nam: *Sống đạo theo cung cách Việt Nam*. Tài liệu hội thảo mùa phục sinh.
14. LM Phanxicô Xaviê Ngô Tôn Huân (2012), *Đạo Thiên Chúa hay đạo Công giáo?* Chuyên mục giải đáp thắc mắc, <http://www.kinhthanh.org>

15. Mai Diệu Anh (2011), *Một số vấn đề hội nhập nghi lễ Công giáo với tín ngưỡng thờ cúng Tổ tiên người Việt hiện nay*, Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo.
16. Mai Huy Bích (2003), *Đặc điểm gia đình đồng bằng sông Hồng*, Nxb Văn hóa, Hà Nội.
17. Nguyễn Đăng Duy (1996), *Văn hoá tâm linh*, Nxb Hà Nội, HN.
18. Nguyễn Hồng Dương (2001), *Nghi lễ và lối sống Công giáo trong văn hoá Việt Nam*. Nxb KHXH, HN.
19. Nguyễn Hồng Dương (2011), *Tổ chức xứ, họ đạo Công giáo ở Việt Nam, lịch sử - hiện tại và những vấn đề đặt ra*, Nxb KHXH, HN.
20. Phan Kế Bính (1990), *Việt Nam phong tục*, Nxb Đồng Tháp.
21. Sách Giáo Lý chính thức (1992)
22. Sơn Nam (1997), *Nghi thức và lễ bái của người Việt Nam*, Nxb Trẻ, HN.
23. Thánh Bộ Giáo lý Đức Tin, trong “*Thư về một số câu hỏi liên quan đến cánh chung*” (tháng 5/1979).
24. Thánh Bộ Truyền Giáo, *Huấn thị Plane compertum est*, ngày 20/10/1964.
25. Thông cáo của Tòa Giám Mục Phát Diệm
26. Tòa tổng giám mục Hà Nội (2002), *Kinh Mười điều răn*, Nxb Tôn giáo, Hà Nội.
27. Toan Ánh (1990), *Hội hè đình đám*, Nxb TP HCM.
28. Toan Ánh (1990), *Tín ngưỡng Việt Nam*, Nxb TP HCM.
29. Toan Ánh (1995), *Tục thờ cúng trong gia đình Việt Nam*, Nxb Đồng Tháp.
30. Tư liệu điền dã của tác giả

31. Văn phòng Tổng thư kí Hội đồng Giám mục Việt Nam, *Giáo hội Công giáo Việt Nam*, NXB Tôn giáo, Hà Nội.
32. Viện Nghiên cứu Tôn giáo: *Kết quả điều tra xã hội học tôn giáo tại Trung Đông các năm 1995, 1997, 1998, 2003, 2005, 2007, 2008.*
33. Website: http://btgcp.gov.vn/Plus.aspx/vi/News/38/0/240/0/1217/Khai_quat_ve_lich_su_truyen_giao_va_phat_trien_dao_Cong_giao_o_Viet_Nam
34. Website: www.niemtin.org